

https://jhr.ui.ac.ir/article_26545.html

Journal of Historical Researches

E-ISSN: 2476-3306

Document Type: Research Paper

Vol. 13, Issue 1, No.49, Spring 2021

Received: 2021-12-15

Accepted: 2022-02-14

The Possibility of the Existence of An Older Ancestral Land for the People of Parsua Based on the Contents of Written Archaeological Sources and Historical-Mythological Names

Sorena Firouzi

Ph.D. Student, Archaeological Department, Faculty of Arts and Architecture, University of Mazandaran,
Babolsar, Iran
sorena.firouzi@gmail.com

Zohreh Jozi*

Assistant Professor, Archaeological Department, Faculty of Literature and Humanities, University of Sistan and
Baluchestan, Zahedan, Iran
zb332244@gmail.com

Muhammad Amin Saadat Mehr

Ph.D. Student, Archaeological Department, Faculty of Arts and Architecture, University of Mazandaran,
Babolsar, Iran
ma.saadatmehr@gmail.com

Abstract

Based on the data extracted from Neo-Assyrian royal inscriptions, this is a famous fact that the report of Shalmaneser III is the earliest text, which has mentioned the political presence of a group of people named Parsuans as the league of 27 rulers" in the second half of the 9th century B.C. Archaeomythology is an integral part of the analysis of culture and historiography of historical nations. The information provided by Greek-speaking authors about the roots of the name of Persians (Πέρσαι) may be one of the basic data used in the background of Archaeomythological research. In this article, based on the components of this archaeological approach, the possibility of dealing with older evidence of the identity and political presence of Persian ancestors or people of Parsua was

---

*Corresponding author

2322-5181/ © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

<http://dx.doi.org/10.22108/jhr.2022.131862.2291>

[20.1001.1.20086253.1401.14.2.3.1](https://ris.org/20.1001.1.20086253.1401.14.2.3.1)

investigated. The present study showed that a solution could be proposed to establish a connection between the mythological data in written sources and those archaeological written documents obtained from excavations and obtain an older trace of their presence based on this method.

Introduction

^{KUR}*Pár-su-a-a* was a land located in the west of the Iranian plateau on the way of the Assyrian army into the settlements of "A-ma-da-a-a" or Western Medes regions close to "*māt Úrartu*", "Mannai", "Zamua", and "Gizil-p/bunda". The first document referring to the Assyrians' approaching to the Persians was the third paragraph of the fourth column written by *Šalmanaser III* (A.O.102.6) (Luckenbill 1926: 206; Grayson, 1996: 40). It referred not to a land or a country (KUR or *māt*), but to a city (URU) by that name. After the reign of *Šalmanaser*, a land with the same name or in the form of KUR.par-su-áš with the same geographical area was mentioned in the inscriptions of his successors until the 7th century BC. We encountered KUR.par-su-áš in the South Zagros near Anshan (Grayson, 2014: 194, 335), which created some challenges.

Materials and Methods

In this article, two types of components were considered to analyze the data. One of them was historical nomens (geographical and ethnical toponymies), which were related to political-ethnic groups and their lands of residence. The other one included the names derived from the mythological justifications in the old texts that were mentioned later in relation to the events or subjects. For example, there was an awareness that the geographical descent name of Pārsa appeared both in Mesopotamian texts (Component A1) (old Persian (comparative evidence of Component 1)) and in Greek texts. In the contents of these Greek texts, there was mainly an explanatory narrative (Witness Component B1) as to why an event occurred or why a name was given to a population based on Greek mythology. In this case, the origin of the Persians nomen in Herodotus's text (Πέρσις) was also traced back to the myth of "Πέρσης" (Component B1). Herodotus spoke of an older historical name for the Persians (Component B2) and its mythological roots (Witness Component B2) (Herodotus, VII: 61), which formed the basis of the study. This article sought out the historical written form (Component A2=unknown) that was associated with the older name of the Persian population.

Discussion

According to a mythological view that seemed to have prevailed among the Greeks and that Herodotus wrote in his work, the Persian and Persian names had their roots in "Perseus" (Περσεύς), the Greek mythological hero. Herodotus wrote that the Persians were formerly called "Cephenes" (Κηφήνες) by the Greeks and "Artai" (plural: Ἀρταῖοι) by themselves, as well as their neighbors. When Perseus, Andromeda, (δρονδρομέδα), a son was born to them, who was named "Persis" (Πέρσης). It was from this child that the Persians got their new name (Herodotus, VII: 61). Although Herodotus's reference was clearly derived from an ancient worldview and classical view of demographic etymologies (naming an ancestor after a city, country, or population), it contained a point that was very important from the point of view of the present article. In the report of Aššr-nāšir-apli II, son of Tukulti-Ninurta II, which related to his campaign in the first year of his reign (883 BCE), he wrote that he left Kalhu (modern Nimrud), crossed the Tigris and down to the other side of the Tigris coast (south), and reached a land called "K/Qipani" (Kipani; ^{KUR}*qi-pa-ni*). In a city called "Huzirina" (^{URU}*hu-zi-ri-na*), its rulers took tributes (Luckenbill, 1926: 127; Grayson, 1991: 219). The present village of "Khazranayah" (coordinates of 39.36° 35' N and 26.264° 43' E) located in the eastern part of Sharqat in the province of Salahiddin in Iraq.

Results & Conclusion

Based on the analysis of the geographical data of Assyrian texts, as well as the mythological roots presented for the demographic letters in Herodotus's text, an anonymous comparison was made between the 4 components mentioned in this article. In the Assyrian texts, a demographic identity was sought in the coordinates related to the Assyrian neighbors to see if a suitable case could be found to

determine the original form of the ancestral name of the Persians before the time of Shalmaneser III from the phonetic, geographical, and temporal points of view. In the era of Aššr-nāšir-apli II, the father of Shalmaneser, "Kipani land" was seen. From all the three perspectives, it was appropriate to introduce the historical equivalent of the ancestor of the Parsuan people in the mythological narrative of Herodotus, as well as the issue of Cephene and Persians.

Keywords:

Archaeomythology, Parsua, Kipani, Neo-Assyrian text, Herodotus

References

1. Aliyari Babolqani, S. (2014). *Elamite writing of the inscription of Darius the Great in Behistun*, Tehran: Markaz Press.
2. Alizadeh, K. (2020). The earliest Persians in Iran: toponyms and Persian ethnicity. *The Digital Archive of Brief Notes & Iran Review (DABIR)*. No. 7: pp. 16-53.
3. Alizadeh, K. (2020). The earliest Persians in Iran: toponyms and Persian ethnicity. *The Digital Archive of Brief Notes & Iran Review (DABIR)*. No. 7: pp. 16-53.
4. Ataei, M.T., (2019). A Theory on the formation of the Achaemenid Empire, from Parsua to Pārsah, In: *Collection of Iron Age articles in western Iran and neighboring regions*, Cultural Heritage and Tourism Research Institute of Kurdistan Province. pp. 521-593. Frye, R. N., (2005). *The Heritage of Persia*, Translated by Mas'ud Rajabnia, 4th edition, Tehran: Elmi & Farhangi Press.
5. Basello, G. B. (2005). *Pre-Achaemenid Persians: An Elamite Point of View*. Erste Italienisch-Österreichisches Iranistisches Symposium, Cagliari, September. pp. 17-19.
6. Beekes, R. (2009). *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden: Brill.
7. Boehmer, R. M. (1965). Zur Lage von Parsua im 9 Jahrhundert vor Christus. *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, No. 5: pp. 187-188.
8. Breasted, J. H. (1906). *Ancient Records of Egypt; Historical Document from Earliest Times to Persian Conquest*. Vol. II. Chicago: The University of Chicago press.
9. Bryce, T. R. (1977). Ahihiyawa and Troy: A mistaken Identity?. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*. Vol. 26, No. 1: pp. 24-32.
10. Bryce, T. R. (2006). *The Trojans and their neighbours*. London: Routledge.
11. Cameron, G. G. (1935). *The History of Early Iran*. Chicago: University of Chicago press.
12. Dandamaev, M. A. (1992). *Iranians in Achaemenid Babylonia*. Santa Ana: Mazda Publishers Inc.
13. Diakonoff (Diakonov), I.G. (2008). *History of Media from the earliest times until the end of the 4th century BCE (Tarikh-e Mād)*, Translated by Karim Keshavarz, 8th edition, Tehran: Elmi & Farhangi Press.
14. Diakonoff, I. M. & Kashkai S. M. (1981). Geographical Names According to Urartian Texts, *Repertoire Geographique des Textes Cuneiformes IX* in *Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients*. Wiesbaden: Ludwig Reichert Verlag.
15. Eggermont, P. H. L. (1975). *Alexander's Campaigns in Sind and Baluchistan and the Siege of the Brahmin Town of Harmatelia*. Leuven: Peeters Publishers.
16. Eilers, W. (1954). Der Name Demawend. *ArOr*. No. 22: pp. 267-374.
17. Eilers, W. (1987). Iranische Ortsnamenstudien. *SOAW*. No. 465.
18. *Encyclopedia Britannica*. (2008). Achaean. <https://www.britannica.com/topic/Achaean-people>.
19. *Encyclopedia Britannica*. (2020). Ahhiyawā. <https://www.britannica.com/place/Ahhiyawa>.
20. *Encyclopaedia Iranica*. (2021). FĀRS i. Geography.
21. Eusebius, C. (2021). *English translation version attalus organization*.

22. Finkelberg, M. (1988). From Ahhiyawa to χαοί. *Glotta*. No. 66: pp. 127–134.
23. Forrer, E. O. (1921). *Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches*. Leipzig: J. C. Hinrichs.
24. Frayne, D. (1993). *RIME 2 / Sargonic and Gutian Periods*. Toronto: University of Toronto Press.
25. Fuchs, A. (2003-2005). Parsua(š). in *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*. Vol. X. Berlin: Walter De Gruyter. pp. 340-342.
26. Gershevitch, I. (1987). "The Median and Achaemenian Periods". In *The Cambridge History of Iran*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 82-86.
27. Grayson, K. A. & Novotny, J. (2014). Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period. In *The Royal Inscription of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC)*. Vol. 3/2. Winona Lake: Eisenbrauns.
28. Grayson, K. A. (1991). The Royal Inscription of Mesopotamia. *Assyrian Periods*. Vol. 2. Toronto: University of Toronto Press.
29. Grayson, K. A. (1996). *RIMA 3/ Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC, II (858-745 BC)*. Toronto: University of Toronto Press.
30. Hansman, J. (1972). "Elamites, Achaemenians and Anshan". *Iran*. Vol. 10: pp. 101-125.
31. Hansman, J. (1975). An Achaemenian stronghold, in *Hommages et Opera Minora*. Vol. III. Leiden: Brill.
32. Hansman, J. (1985). Anshan in the Median and Achaemenian periods, in *The Cambridge History of Iran*. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 25-35.
33. Harmatta, J. (1971). "The literary patterns of the Babylonian edict of Cyrus". *AAH*. Ni. 19: pp. 217-231.
34. Hawkins, J. A. (2022). *Oxford Classical Dictionary*. <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-222>.
35. Henkelman, W. F. M. (2008). *The other gods who are: studies in Elamite-Iranian acculturation based on the Persepolis Fortification texts*. Amsterdam: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
36. Henkelman, W. F. M. (2011). "Cyrus the Persian and Darius the Elamite: a Case of Mistaken Identity", in *Herodot und das Persische Weltreich. Herodotus and the Persian Empire*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. pp. 577-634.
37. Henkelman, W. F. M., (2003). "Persians, Medes and Elamites: acculturation in the NeoElamite period", In *Continuity of Empire (?): Assyria, Media, Persia*. London: sargon press. pp. 181-231.
38. Herodotus, (1920). *The Histories*. Translation By A. D. Godley. Cambridge (USA): Harvard University Press.
39. Herzfeld, E. M., (1935). *Archaeological History of Iran*. London: Oxford university Press.
40. Herzfeld, E. M., (1941). *Iran in the Ancient East*. London: Oxford university Press.
41. Herzfeld, E. M., (1968). *The Persian Empire: Studies in geography and ethnography of the ancient Near East*. Wiesbaden: Steiner Verlag.
42. Hoffmann, K. (1940). "Vedische Namen". *Wörter und Sachen*. No. 21: pp. 139-161.
43. <http://www.attalus.org/translate/eusebius1.html#177>.
44. <https://iranicaonline.org/articles/fars-i>.
45. Imanpour, M.T., (2003). "Geographical location of Parsua, Parsuaš and Parsumaš", *Journal of historical studies (Motale'at-e Tarikhi)*, No.1-2. pp. 29-50.
46. Imanpour, M.T., and K. Alizadeh, (2012). "Entrance of Persians to Anshan: A survey on relationship between Persians and Elamites before of Achaemenids empire rising", *Historical Sciences Studies*, Vol. 4, No. 1. pp. 21-38.
47. Kavani-poor, H., (2016). " Investigating the concept of territory and the importance of borders and border management in the Median and Achaemenid eras", *Jostarha-ye Tarixi*, Vol. 6, No. 2. pp. 43-68.
48. Kent, R. G. (1950). *Old Persian, Grammer, Texts, lexicon, New Haven*. Connecticut: American Oriental Society.

49. Kent, R. G. (1946). "The Oldest Old Persian". *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 66, No. 3: pp. 206-212.
50. König, F. W. (1938). "Bīt-Bunak(k)u/i". *RIA*. Vol. II: p. 38.
51. König, W. F. (1955, 1957). *Handbuch der chaldischen Inschriften*. (=Archiv der Orientforschung, Beiheft 8, Teil 1). Selbstverlag: Graz.
52. Lanfranchi, G. B. (1995). "Assyrian Geography and Neo-Assyrian Letters: The Location of Hubuska Again". In *Neo-Assyrian Geography*. Rome: Roma. pp. 127- 137.
53. Lee, Yun Kuen. (2002). "Building the chronology of early Chinese history". *Asian Perspectives*. Vol. 41, No. 1: pp. 15-42.
54. Leichty, E. (2011). "Royal Inscription of the Neo- Assyrian Period". *The Royal Inscription of Essarhaddon, King of Assyria (680-669 BC)*. Winona Lake: Eisenbrauns.
55. Levine, L. D. (1969). *Contributions to the Historical Geography of the Zagros in the Neo-Assyrian Period*. Michigan. Ph.D Thesis (Unpublished).
56. Levine, L. D. (1973). "Geographical Studies in the Neo- Assyrian Zagros: I". *Iran*. Vol. 11. pp. 1-27.
57. Levine, L. D. (1974). "Geographical Studies in the Neo-Assyrian Zagros-II". *Iran*. Vol. 12: pp. 99-124.
58. Levine, L. D. (1977). "Sargon's Eighth Campaign". *Mountains and lowlands: Essays in archaeology of greater Mesopotamia*. Malibu. pp. 135-151.
59. Li, Xueqin. (2002). "The Xia-Shang-Zhou Chronology Project: Methodology and Results". *Journal of East Asian Archaeology*. Vol. 4: pp. 321-333.
60. Liu, Ci-Yuan.(2002). "Astronomy in the Xia-Shang-Zhou Chronology Project". *Journal of Astronomical History and Heritage*. Vol. 5, No. 1: 1-8.
61. Liu, Li & Hong Xu. (2015). "Rethinking Erlitou: Legend, History and Chinese". *Archaeology*. Vol. 81, No. 314: 886-901.
62. Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. Chicago: University of Chicago press.
63. Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. Chicago: University of Chicago press.
64. Malbran-Labat, F., (2010). *La version akkadienne d l'inscription trilingue de Darius à Behistun*, Translated by Dariush Akbarzadeh, Tehran: Pazineh Press.
65. Medvedskaya, I. N. (1999). "Media and its Neighbours I: The Localization of Ellipi". *Iranica Antiqua*. Vol. XXXIV: pp. 53-70.
66. Minorsky, V. (1957). "Mongol place-names in Mukri Kurdistan". *BSOAS*. No. 19: pp. 77-81.
67. Miroshedji, P. de. (1985). "La fin du royaume d'Anšan et de Suse et la naissance de l'Empire perse". *ZA*. Vol. 75, No. 2: pp. 265-306.
68. Mollazadeh, K., (2013). "Pāršua, Parsua, Parsuaš, Parsumaš and its relation with the Persians and their migration into the territory of Iran", *Historical Sciences Studies*, Vol. 4, No. 2. pp. 107-123.
69. Nivison, D. (2002), "The Xia-Shang-Zhou Chronology Project: Two Approaches to Dating". *Journal of East Asian Archaeology*. Vol. 4: pp. 359-366.
70. Novotny, J. & Jeffers, J. (2018). "Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period". *The Royal Inscription of Ashurbanipal (668-631 BC)*. Winona Lake: Eisenbrauns.
71. Parpola, S. & Porter, M. (2001). *The Helsinki atlas of the Near East in the Neo-Assyrian period*. London: Casco Bay Assyriological Institute.
72. Potts, D. T. (2004). *The Archaeology of Elam; Formation and Transformation of an Ancient Iranian State*. Cambridge: Cambridge University Press.

73. Reade, J. E. (1978). "Kassites and Assyrians in Iran". *Iran*. Vol. 16: pp. 137-143.
74. Saeedyan, S., (2018). "Historical Geography of the Central Zagros in the Neo-Assyrian Period: Namri, Hamban, Karalla, Parsua and Allabria", *Pazhohesh-ha-ye Bastanshenasi Iran*, No. 19. pp. 105-125.
75. Salvini, M. (2008). "Corpus dei testi urartei". in *Le iscrizioni su pietra e roccia*. Vol. I. Roma: Documenta Asiana.
76. Shaffer, A.; Wasserman, N. & Seidi, U. (2003). "Iddi(n)-Sin, King of Simurru, A New Rock-Relief Inscription and a Reverential Seal". *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*. Vol. 93: pp. 1-52.
77. Sharp, R. N., (2006). *The Inscriptions in Old Persian Cuneiform of the Achaemenian Emperors*, 2nd edition, Tehran: Pazineh Press.
78. Steinkeller, P. (1987). "The question of Marhasi: a contribution to the historical geography of Iran in the third millennium B.C.". *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie*. Vol. 72, No. 2: pp. 237-265.
79. Steinkeller, P. (2018). The birth of Elam in history. in *The Elamite World*. London: Routledge.
80. Strabo. (1854-1857). *The geography*. London: H.G. Bohn.
81. Sumner, W. M. (1994). "Archaeological measures of cultural continuity and the arrival of the Persians in Fars". *AchHist*. Vol. VIII: pp. 97-105.
82. Tadmor, H. & Higeo Yamada. (2011). *Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period*. Vol. 1. Winona Lake: EISENBRAUNS.
83. Tavernier, J. (2007). *Iranica in the Achaemenid Period (ca. 550-330 B.C.), lexicon of Old Iranian proper names and loanwords, attested in non-Iranian texts*, Peeters Publishers & Department of Oriental Studies: Leuven.
84. Windfuhr, G. L. (1974). "Isoglosses: A sketch on Persians and Parthians, Kurds and Medes", in *Hommages et Opera Minora*. Vol. 2. pp. 457-472.
85. Young, T. C. (1967). "The Iranian migration into the Zagros". *Iran*. Vol. 5: pp. 11-34.
86. Young, T. C. (1988). "The early history of the Medes and the Persians and the Achaemenid empire to the death of Cambyses", in *The Cambridge Ancient History*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 139-164.
87. Zadok, R. (1976). "On the connections between Iran and Babylonia in the sixth century BC". *Iran*. Vol. 14: pp. 61-78.
88. Zadok, R. (2002). *The Ethno-linguistic Character of Northwestern Iran and Kurdistan in the Neo-Assyrian Period*. Tel Aviv: Archaeological Center Publications.
89. Zarrinkoob, R., and K. Alizadeh, (2017). "Localization of Parsua, Parsuaš, Parsamaš and Parsumaš: A revision", *Historical Sciences Studies*, Vol. 9, No. 1. pp. 39-58.
90. Zimansky, P. (1990). "Urartian Geography and Sargon's Eighth Campaign". *JNES*. Vol. 49, No. 1: pp. 1-21.

فصلنامه علمی پژوهش های تاریخی (نوع مقاله پژوهشی)
معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه اصفهان
سال پنجاه و هشتم، دوره جدید، سال چهاردهم
شماره دوم (پیاپی ۵۴)، تابستان ۱۴۰۱، ص ۳۸ - ۲۱
تاریخ وصول: ۱۴۰۰/۹/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۵

مقاله پژوهشی

امکان وجود یک سرزمین نیایی کهن تر برای مردمان پرسوا بر مبنای محتوای منابع مکتوب باستان‌شناختی و نام‌های تاریخی اساطیری

سورنا فیروزی

دانشجوی دکتری، گروه باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

sorena.firouzi@gmail.com

* زهره جوزی

استادیار، گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

zb332244@gmail.com

محمدامین سعادت‌مهر

دانشجوی دکتری، گروه باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

ma.saadatmehr@gmail.com

چکیده

پیرو قرائت‌های صورت‌گرفته از ترجمه متون نواشوری، نظر بر این است که برای نخستین بار در سده نهم پیش از میلاد و در گزارشی از شلمانسر سوم، به مردمانی با نام «اتحادیه‌ای از بیست و هفت شهریار پرسوا» اشاره شده است. برخی اهالی، این هویت سیاسی را نیاکان پارسیان در سده‌های بعدی می‌دانند و گروهی نیز قائل به برقراری چنین رابطه نیاواده‌ای میان آن دو جمعیت نیستند. از طرفی در تحلیل فرهنگ و تاریخ‌نگاری ملت‌های تاریخی، باستان‌شناسی اساطیر بخش جدایی‌ناپذیر به شمار می‌آید؛ پس آن می‌تواند در تحلیل داده‌های اساطیری و شبه‌تاریخی و تطبیق نتایج این تحلیل‌ها با واقعیت‌های تاریخی باستان‌شناختی راه‌حلی مناسب برشمرده شود. این امکان وجود دارد که مجموعه اطلاعاتی که نویسندگان یونانی‌زبان از چیسیتی هویت نام پارس (Πέρσις) و پارسیان (Πέρσαι) ارائه کرده‌اند، یکی از این داده‌های نخستین برای پژوهش‌های باستان‌شناسی اساطیر لحاظ شود. در این مقاله و براساس مؤلفه‌های رویکرد یادشده از مطالعات باستان‌شناختی، امکان برخورد با مدارک کهن تری از هویت و حضور نیاکان پارسی یا اهالی پرسوا بررسی شده است. مطالعه پیش رو نشان می‌دهد می‌توان راهکاری پیشنهاد کرد که میان داده‌های اساطیری منابع مکتوب و آن گروه از اطلاعات نوشتاری که از پژوهش‌های باستان‌شناختی به دست آمده‌اند، ارتباطی برقرار کرد و از این روش، ردپای کهن تری از حضور پارسیان به دست آورد. اینکه عوامل مطالعه‌شده دارای صورت اساطیری، ولی درون‌مایه قیاسی تاریخی و انطباق‌پذیر با متون آشوری‌اند و این‌گونه دست‌یافتن به جغرافیای خاستگاه یک جمعیت تاریخی امکان‌پذیر می‌شود، اساس این مطالعه است؛ همچنین پیش از ورود به تحلیل داده‌ها، نظریه‌های دوگانه موجود و رایج درباره هویت تباری اهالی پرسوا بررسی شده است؛ سپس پیرو داده‌های موضوع بحث، ردپای تاریخی نیاکان محتمل برای مردمان پرسوا پیگیری و تحلیل شده است.

واژه‌های کلیدی: باستان‌شناسی اساطیر، پرسوا، کیپانی، متون نواشوری، هرودوت.

* نویسنده مسؤول

2322-5181/ © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

<http://dx.doi.org/10.22108/jhr.2022.131862.2291>

[20.1001.1.20086253.1401.14.2.3.1](https://doi.org/10.22108/jhr.2022.131862.2291)

مقدمه

پروژه‌ای با نام «برنامه گاهنگاری هسیا-شانگ-چو» (Xia-Shang-Zhou chronology project)، میزان مطابقت مؤلفه‌های جغرافیایی و زمانی اسطوره با داده‌های میدانی به دست آمده از محوطه‌های مرتبط با آن جغرافیا و گاهنگاری مربوط، مبنای واریسی داده‌های اساطیری است (بنگرید به Lee, 2002; Li, 2002; Liu, Ci-Yuan, 2002; Nivison, 2002; Allan, 2007; Zhang, 2014; Liu, 2015). در مطالعات حوزه یونان، مقوله تحلیل روایت‌های اساطیری مرتبط با یونانیان «آخه‌ای» (Ἀχαιοί) از راه ارزیابی همان مؤلفه‌های زمانی و جغرافیایی، به همراه مؤلفه دیگری به نام میزان هم‌خوانی میان «وقایع توصیف شده و مرتبط با این مردمان» و «داده‌های میدانی» صورت می‌گیرد. نتیجه این نگرش، دست‌کم طرح نظریه و مقالات مرتبط با مطابقت آخه‌ای‌ها و فعالیت‌های نظامی آنها در آسیای کوچک با جمعیتی به نام «اخی یوا» (Ahhiyawā) است که در متون به دست آمده از هیتی یا ختی (Ha-tt-ē) به این مردمان اشاره شده است (بنگرید به Zeidan, 2014). (Britannica: : "Ahhiyawā", "Achaean")

در همین موضوع دیده می‌شود میان دو دیدگاه زبان‌شناختی، تضاد کاملی وجود دارد: از یک طرف، نظر به ریشه‌داشتن نام «اخی یوا» در زبان کهن یونانی است (بنگرید به Finkelberg, 1988) و از طرف دیگر، ردیه این ارتباط با زبان‌های یونانی مطرح شده است (ر.ک به Beekes, 2009). اما این موضوع به طور مطلق باعث نشده است تا بر مبنای ریشه‌شناسی ماده واژه (Etymology)، پژوهشگر مرتبط با تاریخ و باستان‌شناسی، سمت و سوی مطالعه خود را جهت دهی کند. از قضا، نکته مهم در این موضوع، گمراه‌سازی‌های برآمده از گمانه‌زنی‌های زبانی در پذیرش انطباق دو نام جمعیتی مطرح شده

«پرسوا» (KUR.pár-su-a) یا به آوای دیگر و جافتاده‌تر «پارسوا» سرزمینی واقع در غرب فلات ایران، در مسیر رسیدن سپاه آشور به سکونتگاه‌های مناطق «ماد» و مادی‌نشین (A-ma-da-a-a) و در نزدیکی «حدودی» هویت‌هایی^(۱) همچون «اورارتو» (māt Ūrartu)، «مانای» (Mannai)، «زموا» (Zamua)، «گیزیل - پ/بوند» (Gizil- p/bunda) قرار داشته است و زمانی همسایه اورارتو و مانای تصور می‌شد (بنگرید به توضیحات آمده در پیشینه پژوهش). بند سوم از ستون چهارم نبشته‌ای از «شلمانسر سوم» (Šalmanaser III) با شناسه «A.0.102.6» نخستین اثر مکتوبی است که به برخورد آشوریان با پرسوا و اهالی آن اشاره کرده است (Luckenbill 1926: 206; Grayson, 1996: 40). این کنیه به سرزمین یا قلمرو (KUR; māt) اشاره‌ای نکرده است؛ اما از شهری (URU) با این نام یاد کرده است که درباره این مسئله، بحث مفصلی ارائه خواهد شد. پس از روزگار شلمانسر (شلمنصر)، در نبشته‌های جانشینان او نیز به سرزمینی با همین نام یا به صورت پرسواش (پارسواش) و در همان حدود جغرافیایی اشاره شده است؛ تا آنکه از سده هفتم پیش از میلاد به بعد، با هویتی^(۱) به نام پرسواش/پرسومش در زاگرس جنوبی و در نزدیکی انشان روبه‌رو می‌شویم (Grayson, 2014: 194, 335) که این موضوع، چالش‌هایی ایجاد کرده است.

روش پژوهش

«باستان‌شناسی اساطیر» (Archaeomythology)، نگرشی واحد است؛ اما بر مبنای موضوع مطالعه شده، روشمندی متفاوت و منحصر به آن موضوع دارد. در

رویکرد باستان‌شناختی تاریخی، به طور مطلق ورود و تکیه بر ریشه‌شناسی نام‌ها نیست. در این مقاله به منظور تحلیل داده‌ها، به دو نوع مؤلفه توجه شده است (بنگرید به جدول ۱) که یکی نام‌های تاریخی (جغرافیایی و جمعیتی) است که با گروه‌های سیاسی قومی و محل زندگی آنها پیوند دارند. دیگری نیز اسامی برگرفته از توجیهات اساطیری در متون قدیمی است که با توجه به واقعه یا موضوع، بعدها مطرح شده‌اند. برای نمونه، این آگاهی وجود دارد که نام جغرافیایی تباری پارس/پارسی، هم در متون میان رودانی (مؤلفه آ ۱) و هخامنشی (شاهد تطبیقی مؤلفه ۱) آمده است و هم در متون یونانی. در محتوای این متون یونانی، در برابر چرای و وقوع یک رخداد یا چرای نهاده‌شدن یک نام بر یک جمعیت، به طور عمده یک روایت توجیهی (شاهد مؤلفه ب ۱) و برمبنای اساطیر یونانی دیده می‌شود و این مسئله برای موضوع بحث این مقاله نیز صورت گرفته است. در این قضیه، ریشه نام پارسیان در متن هرودوت نیز به اسطوره «پرسیس» (Πέρσις) (مؤلفه ب ۱) بازگردانده شده است. در ادامه، هرودوت برای پیشینه نام پارسیان (مؤلفه ب ۲) و ریشه اساطیری اش (شاهد مؤلفه ب ۲) از نام تاریخی کهن‌تری صحبت کرده است (Herodotus, VII: 61) که اساس مطالعه را شکل می‌دهد. این مقاله آن صورت مکتوب تاریخی (مؤلفه آ ۲ = مجهول) را جست‌وجو می‌کند که با نام کهن‌تر جمعیت پارسی مرتبط بوده است.

پرسش‌های پیش رو

در کل، درباره نخستین اشاره تاریخی به پارسیان دو دیدگاه وجود دارد: نظر نخست چنین می‌گوید که برخورد آشوریان با نام پرسوا در غرب فلات و در سده نهم پیش از میلاد، نخستین اشاره مستند

برای حدود شش دهه است؛ اما سرانجام با دخالت‌ندادن مسئله ریشه‌شناسی ماده واژه در تحلیل‌های مرتبط با باستان‌شناسی، مطالعات باستان‌شناسی منطقه در دهه هشتاد، درستی نظریه مطرح‌شده مبنی بر هم‌خوانی آن دو نام برمبنای مؤلفه‌های غیرزبانی را پررنگ‌تر کرد (Hawkins, *Oxford Classical Dictionary*, "Ahhiyawa").

نکته مهم این نیست که آیا نتیجه این تطابق درست بوده است یا خیر. مسئله مهم این است که پژوهش‌های مرتبط با این نگاه تطبیقی، اساس کار را برمبنای ریشه‌شناسی ماده واژه قرار نمی‌دهند و بر تحلیل چهار مؤلفه تمرکز دارند: آ. واری مؤلفه مرتبط، در اینجا غرب آسیای کوچک؛ ب. واری مؤلفه زمانی، ربع آخر هزاره دوم پیش از میلاد؛ ج. واری مؤلفه صورت آوایی (نه ریشه) نام یا نام‌های ارزیابی شده در جغرافیا و زمان مرتبط (آخه‌ای‌ها و اخی‌یوا)؛ د. واری مؤلفه توصیفی، ارزیابی آنچه در متون برای واقعه مرتبطی مثل یک آتش‌سوزی یا ویرانی قهری آمده است با آنچه از کاوش باستان‌شناسی در محوطه تپه حصارلیک به دست می‌آید (برای درک بهتر، بنگرید به Bryce, 1977; 2006). جالب اینجاست که برای نقد نتیجه تطبیقی میان آن دو جمعیت، از همان راهکار تحلیلی مؤلفه‌های مذکور بهره جسته است نه رو آوردن به ریشه‌شناسی واژه (همان). ذکر این مسئله نیز مهم است که در تاریخ‌نگری و مطالعات باستان‌شناختی، ریشه‌شناسی کاربرد ندارد؛ اما این دانش می‌تواند پس از استنتاج به دست آمده از تحلیل مؤلفه‌های یادشده، به تکمیل کار یاری دهد.

مقاله پیش رو نیز نگرشی مشابه با مطالعات مرتبط با آخه‌ای‌ها در باستان‌شناسی و تاریخ‌نگری حوزه یونان و آسیای کوچک دارد. مبنای این مقاله با

قوم‌شناختی و زبان‌شناختی، دژ «پسوه» (*Paswē*) واقع در نزدیکی سولدوز در جنوب آذربایجان غربی را محل پرسوا معرفی کرده بود. (Minorsky, 1957: p. 79). شرق سنندج پنداشتن موقعیت پرسوا باور دیگری بود که ابتدا فورر مطرح (Forrer, 1921: 90) کرد و سپس رید (Reade, 1978: 139) و زیمانسکی (Zimansky, 1990: 14) آن را تکرار کردند. محدودبودن از شمال به زموا و مانای و از غرب به گیزیل-بوندا از دیگر نظرهای کلی بوده است. (Zadok, 2002: 101).

درباره مقوله کیستی اهالی پرسوا پژوهشگرانی همچون کامرون و فرای و یانگ، با بیان دلایل مفصل و بر مبنای جنبه‌ها و مؤلفه‌های گوناگون، به برقراری رابطه نیا و نواده‌ای میان اهالی پرسوا و پارس و وقوع مهاجرتی از غرب فلات به زاگرس جنوبی باور داشتند (فرای، ۱۳۷۳: ۱۱۲ و ۱۱۳؛ Cameron, 1935: 142-179؛ همچنین بنگرید به Young, 1967).

در برابر دلایل گسترده این گروه، برخی از پژوهشگران دیگر مانند ملازاده و سعدیان (ملازاده، ۱۳۹۱؛ سعدیان، ۱۳۹۶) قرار دارند. آنها بدون توجه به نقدهای مبتنی بر ملاحظه‌ها و مؤلفه‌های دیگر و فقط بر پایه باور گرانتوفسکی (ایمانپور، ۱۳۸۲: ۳۲) و پیرو او، دیاکونوف (دیاکونوف، ۱۳۸۶: ۲۰۶)، بی‌آنکه خود دلیلی بر آن نظر بیافزایند، پرسوا را به مفهوم «کنار» یا «سرزمین کناری» دانسته‌اند؛ پس این‌گونه، میان پارس و پرسوا رابطه‌ای فرض نمی‌کنند. در بیشتر منابع و ارجاعات معتبر، از این نگاه اخیر استقبال نشده است؛ چنانکه از دید کتاب تاریخ کمبریج، مستندات این نگرش چندان درخور اثبات و دفاع نیست (Gershevitch, 1987: 83). پژوهشگران دیگری همچون بوهمر نیز به آن توجه نکرده و هم‌سو با نگاه کامرون بوده‌اند (Boehmer, 1965). افزون بر آن، در مدخلی از *دانشنامه ایرانیکا* نیز همان

برشمرده می‌شود و این نگاه باورمندان به برقراری رابطه نیا- نواده میان اهالی پرسوا و پارسیان است؛ اما دیدگاه دوم، اشاره به پرسواش (*KUR.par-su-ás*) در کتیبه سنخاریب (*Sin-ahhē-erība*) با شناسه ۱۴۴ (Grayson, 2014: 194) و در ادامه، پرسومش (*KUR.par-su-ma-ás*) در کتیبه‌ای از آشوربانی‌پال (Novotny & Aššur-bāni-apli) با شناسه ۱۲ (Jeffers, 2018: 270) را در حکم نخستین سند این قضیه معتبر می‌داند. این دیدگاه میان این سرزمین که با مختصات جنوب فلات ایران مرتبط بوده است و آن سرزمین کهن‌تر و واقع در غرب فلات، ارتباطی برقرار نمی‌کنند (بنگرید به ادامه).

آنچه در این پژوهش واکاوی می‌شود، پاسخ پرسش‌های زیر است:

۱. آیا میان پرسوا و پارسیان رابطه نیا- نواده برقرار است؟
۲. براساس محتوای منابع مکتوب، آیا این امکان وجود دارد که در نقطه‌ای از فلات ایران یا سرزمین‌های مجاور آن، حضور کهن‌تری از جمعیت پارسی با نامی متفاوت و منطبق بر صورت اساطیری یادشده در گزارش هرودوت، درخور ردیابی و پیگیری باشد؟

پیشینه پژوهش

جایابی و ریشه نام پرسوا/پرسواش و نسبت

اهالی آن با پارسیان

درباره جایابی پرسوا و همسایگان آن از جمله بیت-خمن، مدودسکایا مقاله‌ای مفصل دارد و حدود پرسوا را نزدیک به مانای و ماد و بر مبنای نظر لوین (Levine, 1973)، آن را در شمال ماهی‌دشت دانسته است (Medvedskaya, 1990: 60). پیش از او، مینورسکی پیرو واریسی دقیق مؤلفه‌های توپوگرافی و

نگاه، یعنی وجود پیوند میان پرسوا و پارسیان، پذیرفته و مبنای قرار داده شده است (*Encyclopaedia Iranica: "Fārs i. Geograohy"*)

نگاه زرین‌کوب و علی‌زاده نیز با دیدگاه وجود رابطه‌ی نیا- نواده میان پرسوا و پارس هم‌راستا بوده است (زرین‌کوب و علی‌زاده، ۱۳۹۶: ۴۸-۵۰). این مسئله، منطقی نیز است؛ زیرا در گزارش آشوربانی‌پال، کوروش یکم به طور واضح با نام «شاه پرسومش» (*ku-ra-áš LUGAL KUR.par-su-ma-áš*) خوانده شده است (Novotny & Jeffers, 2018: 270). این مسئله نشان می‌دهد نخست، عنوان جمعیت‌شناختی مربوط به او و پارسیان در ابتدا با همان سرزمین واقع در جنوب فلات مرتبط است که پیش‌تر سناخریب آن را با نام پرسواش معرفی کرده بود؛ دوم اینکه این پرسواش نزد سناخریب، درست همان نامی را دارد که پیش‌تر در کتیبه‌هایی از سارگن دوم (Luckenbill, 1927: 5, 29, 61, 76, 78; 283) و Frame, 2021: 126; 144; 280-281; 283) برابر و همراه با پرسوا (Frame, 2021: 56; 226; 413) و به منظور نام‌بردن از آن سرزمین واقع در غرب فلات دیده می‌شود. سوم اینکه حتی نام پرسومش (*KUR.par-su-maš*) از سوی سارگن برای خطاب کردن پرسوا/پرسواش واقع در غرب فلات نیز استفاده شده است (Frame, 2021: 341) که آشکارا از همسانی هویتی میان اهالی دو سرزمین یاد می‌کند. از این رو به نظر می‌رسد فرضیه‌پردازی برپایه باور گراتوفسکی و دیاکونوف، جز منتج شدن به نظریه غیر علمی جهان‌های موازی و وجود دو یا چند سرزمین به یک نام (!) سرانجامی ندارد. ملازاده همچنین با ارجاع به دیاکونوف، دچار برداشتی ناصحیح از محتوای متون آشوری شده و نوشته است: «اصطلاح پرسوا در متون میخی، همیشه برای نامیدن یک ایالت به کار می‌رود نه برای نامیدن یک قوم» (ملازاده،

۱۳۹۱: ۱۱۰). این در حالی است که در ترجمه کتاب *لاکنبیل* که تنها منبعی بوده که ملازاده در ارتباط با متون آشوری از آن استفاده کرده است، چنین چیزی دیده نمی‌شود و برعکس و بر مبنای آن کتاب، مفهوم پرسوا به‌مثابه قوم و اهالی آن (*Parsuans*) به کار رفته است و نه به‌مثابه سرزمین (Luckenbill, 1926: 210). این مسئله درست مشابه همان ترجمه‌ای است (اشاره به نام سرزمین به‌مثابه قوم آن) که برای متن سناخریب و به‌منظور توصیف سرزمین واقع در پرسواش در نزدیکی انشان تکرار شده است (Luckenbill, 1927: 155). اما چنانچه به سری جدید بازخوانی‌های این متون نگاه کنیم (بنگرید به Grayson, 1996)، می‌بینیم در هر جا نام از پرسوا، چه به‌صورت شهر و چه سرزمین، آمده و درست همین وضعیت برای بیشتر سرزمین‌های مجاور و در مسیر شاه آشور نیز تکرار شده است؛ بی‌آنکه به انتساب تباری بیشتر این نام‌ها به مردمان زیست‌کننده در آن مناطق (هویت قومی) اشاره‌ای کرده باشد (Grayson, 1996: 40, 58, 60-62, 68; Tadmor & Yamada, 2011: 52, 84, 97, 102, 120-121) و این واقعیت که انتساب اهلیت به یک سرزمین با بحث تباری متفاوت است، استدلال مذکور را نادرست نشان می‌دهد.

نکته دیگر، وجود دو واژه متفاوت است که در کتیبه‌های مختلف آشوری پیش از نام پرسوا آمده است و یکی «URU» به معنی شهر (Grayson, 1996: 40, 60) و دیگری «KUR» به مفهوم سرزمین (... ibid: 54, 68, 70) است و همین‌گونه هم ترجمه شده‌اند. بر مبنای مصادیق موجود از مشابهات مکتوب، زمانی که نامی میان شهر و واحد بزرگ‌تر (اصطلاح نوساخت کشور: سرزمینی متشکل از چند سکونتگاه به مرکزیت یک سکونتگاه) مشترک است، این گمانه‌زنی وجود دارد که «نام قوم حاکم و

در کنار هم به آنها اشاره شده است (Grayson, 1996: 54, 60, 61 ...). از شماری سرزمین (KUR/māt) ثابت نشان دارد و پر واضح است که تصور «ثبت یک محدوده بی‌نام و نشان، آن هم با واژه/علامت سرزمین/قلمرو در میان چند منطقه که نام اختصاصی» دارند، فقدان منطق و معناست. در واقع در بطن کتیبه، هیچ دلیل مشخصی برای تفاوت قائل شدن میان پرسوا و دیگر سرزمین‌های پیرامون آن دیده نمی‌شود.

هدف مقاله پیش رو واریسی جایابی دقیق پرسوا/پرسواش نیست؛ بنابراین در اینجا به این بحث پایان داده می‌شود؛ اما برای مطالعه در این حوزه، مبحث جایابی یا کیستی پرسوا و اهالی آن، همسایگان آنها و نیز جغرافیای زاگرس مرکزی و نیز موضوع ارتباط پارسیان و پرسوا، می‌توان به پژوهش‌های مهم و مرتبطی اشاره کرد که در پی‌نوشت پایانی آورده شده‌اند.^(۲)

اشاره‌های تاریخی به پرسوا، پرسواش و پرسومش
گزارش‌های مرتبط با لشگرکشی‌های فرمانروایانی همچون «شلمانسر سوم» (Šalmanaser III) (Luckenbill 1926: 206; Grayson, 1996: 40). «شمسی-آدد پنجم» (Šamši-adad V) (Luckenbill 1926: 255; Grayson: 1996: 184). «آدد-نیراری سوم» (Adad-Nirari III) (Luckenbill 1926: 262; Grayson: 1996: 212) و «توکولتی-اپلی-اشر» (Tukultī-apli-Ešarra) یا «تیگلات-پیلسر سوم» (Tilath-Pileser III) (Luckenbill 1926: 286; Tadmor & Yamada, 2011: 52) از برخورد نظامی سپاهیان آشور با اهالی پرسوا شمرده می‌شوند. درباره ساختار سیاسی و به احتمال قبیله‌ای اهالی پرسوا، شلمانسر سوم یکبار آن را دارای چندین فرمانروا هم‌زمان خوانده (Luckenbill 1926:

سکونتگاه آن قوم» به کل قلمرو زیر سلطه تعمیم داده شده است؛ مثل شهر رُم Roma/Ρομα. اهالی آن Rōmānī/Ρωμαῖοι در منطقه لاتینوم و قلمروی امپراتوری روم Rōmānum/Ρωμαίων. تفسیر درخور استناد دیگر از این وضعیت، تعمیم «نام خدای قوم یا جمعیت حاکم» به کل سرزمین زیر سلطه از سوی خود آن مردمان یا همسایگان‌شان است؛ مثل نمونه سرزمین آشور KUR/māt a-šur/aš-šur، شهر آشور URU^d a-šur و خدای آشور a-šur^d (Grayson, 1991: 17, 20, 28, 35, 36, 47). همین موضوع برای رد ادعای «مطلقاً بار قومی نداشتن واژه پرسوا»، شفافیت کافی دارد.

در ادامه و به احتمال به علت مراجعه نکردن نویسندگان به منابع دست اول و دارای نویسه‌گردانی، چنین آمده است که: «معنای لغوی این کلمات (مرز، کنار و پهلو) این اجازه را به کاتبان داده که بدون تمایز خاصی، از این کلمات (ارجاع به چند سطر بالاتر: پرسوا، پرسواش و پرسومش) برای نامیدن ایالت‌هایی که در مجاورت مرزهای دولت‌های بزرگ آشور و ایلام قرار داشتند، استفاده کنند» (ملازاده، ۱۳۹۱: ۱۱۲). در اینجا نیز نه از متن اصلی و نه از ترجمه کتیبه‌ها هیچ شاهدهی منتج به چنین برداشتی نمی‌شود. از این قرار که نخست بر چه منطق و استدلالی، در این نظر به طور اختصاصی این واژه فرضاً عام فقط به نواحی مرزی آشور و ایلام محدود شده است؟ دوم چرا فقط برای مرزهای شرقی آن دو فرض شود که از قضا طرح همین مسئله در فرضیه مذکور، منتج به خاص پنداشتن واژه‌های مذکور می‌شود؛ سوم اینکه دقت در نام همسایگان نام‌برده شده برای پرسوا، همچون بازنویسی مون/مانای، (Mu-un-na)، حَبَن (ḥa-ban)، اَبَدانو (ab-da-da) و سرزمین نمری (KUR.ZÁLAG) که بارها

سرزمین شاهی به نام «تونکو» (*Tunaku*) را در روزگار تیگلات-پیلسر سوم (۷۲۷-۷۴۵ پ.م)، به علت نبود قطعیت نظر در تعلق او به پرسوا (Tadmor, 2011: 29) کنار بگذاریم، متن آشوربانی پال قدیمی‌ترین اشاره در حکم شاهی پارسی و تعلق او به آن سرزمین برشمرده می‌شود. در کل، با در نظر گرفتن وجود سرزمین پرسوا/پرسوآش تا زمان سارگن دوم در مجاورت سرزمین‌های غربی فلات و سپس ظهور سرزمین پرسوآش/پرسومش در نزدیکی انشان در روزگار جانشینان او، اثرهای استتاجی مرتبط با مهاجرتی بزرگ از سرزمین نخستین واقع در غرب فلات، به سرزمین دیگری و جنوبی‌تر و بر مبنای مستندات مکتوب، رصدکردنی است.

افزون‌بر متون آشوری، در منابع اورارتویی که با دوران فرمانروایی «ایشپوئینی» (*Išpuini*)، جانشین او «مینوا» (*Minua*) و نیز فرمانروای بعدی «آرگیشتی یکم» (*Argišti I*) مرتبط‌اند و به حدود ربع آخر سده نهم و نیمه نخست قرن هشتم پیش از میلاد تعلق دارند، به سرزمین غرب فلاتی پرسوا با نام «پرشوا» (*Paršua*) اشاره شده است؛ همچنین از آن در مجاورت سرزمین‌هایی مشابه با آنچه در کتیبه‌های آشوری دیده می‌شود (مانند مشتتا *Meštā* برابر با *Messi* در Köning, 1955: 40, 85-86; Diakonoff & Kashkai, 1981: 57, 62, 63; Zadok, 2002: 94, 126, 155, 156, 158, 2014: 194, 335; Salvini, 2008: 139-140) یاد شده است.

در منابع بابلی که البته با زمانی مرتبط است که با سرزمین پرسوآش یا پرسومش در نزدیکی انشان روبه‌رو می‌شویم نیز به هویت پرسومشی یا پارسی از قرار «مرد پرسومشی» (*par-su-maš-a-a*)^{LU} اشاره‌هایی شده است. در نمونه‌های ایلامی نیز مواردی در پیوند با هویت پارسی دیده می‌شوند (بنگرید به زرین‌کوب، ۱۳۹۵؛ Zadok, 1976؛ Dandamayev, 1992؛ Henkelman, 2011)؛ اما از

(210; Grayson, 1996: 70) و در جای دیگر، پرسوا را سرزمینی متشکل از یک اتحادیه (۲۷ شاه) معرفی کرده است (Luckenbill 1926: 206; Grayson, 1996: 68). سارگن دوم در کنار آوردن نام پرسوا، در جاهایی نیز آن را پرسوآش نامیده است (بنگرید به مباحث پیشین). او از هم‌سویی جغرافیایی سکونتگاه‌هایی غرب فلات همچون «کیشسیم» (*Kišesim*)؛ نزدیک الپی (*Ellipi*) و «بیت-کپسی» یا «بیت-کبسی» (*Bīt-Kapsi*; *Bīt-Kabsi*) (نظر رایج نیست؛ ولی شاید قزوین امروزی؛ Reade, 1979: 180; Zaodk, 2002: 112) یاد کرده است (Luckenbill, 1927: 5, 29). این امر نشان می‌دهد نیاکان پارسیان تا آن روزگار، همچنان در سوی غربی فلات ایران سکونت داشتند و هنوز به زاگرس جنوبی جابه‌جا نشده بودند. سارگن دوم در جایی دیگر از هم‌جواری پرسوا/پرسومش، اورارتو، ماد، مانای و بیت-خَمَبَن (*Bīt-Hamban*) یاد کرده است (Luckenbill, 1927: 61, 76; Frame, 2021: 56; 341; 413).

از زمان لشگرکشی هشتم سناخریب است که پرسوا به صورت پرسوآش و در همسایگی سرزمین‌های واقع در جنوب فلات ایران، مانند انشان و در راستای خط جغرافیایی منتهی به جنوب میان‌رودان و کلدانه ذکر می‌شود (Luckenbill, 1927: 126, 155, 156, 158, 2014: 194, 335). در نیمه سده هفتم پیش از میلاد، «آشوربانی‌پال» در میان فتوحات خود از شخصیتی به نام «کورش» (*Ku-ra*) نام می‌برد که امروزه او را برابر کوروش یکم شاه انشان، یکی از دو پسر چیش‌پیش، می‌دانیم (دیاکونوف، ۱۳۸۶: ۴۲۸). چنانکه پیش‌تر نیز بیان شد، شاه آشور این کوروش را «شاه پرسومش» خوانده است (Potts, 2004: 287; Novotny & Jeffers, 2018: 270, 307). اگر مسئله چستی نام

آنجا که با بازه زمانی موضوع مطالعه در این مقاله مرتبط نیستند، آنها را بررسی نمی‌کنیم.

در متون پارسی قدیم نام هویت پارس و پارسی به صورت «پارس» (pārsa) آورده شده است (Kent, 1950:118؛ شارپ: ۱۳۸۴: ۳۳). پیرو یک فرض، قدیمی‌ترین اشاره به این نام با سده هفتم پیش از میلاد (اگر اصالت دو لوح آریارمنه با شناسه «Am H» و ارشام با شناسه «As H» پذیرفته شود) مرتبط است و در پنداشت دیگر، با نیمه دوم سده ششم پیش از میلاد (اگر متن داریوش در بیستون در حکم نخستین نبشته به زبان پارسی قدیم فرض شود) پیوند دارد. در صورت آوایی نوشته شده در نسخ اکدی و ایلامی کتیبه داریوش در بیستون، نام پارس به ترتیب به صورت «pa-ar-su» (ملبرن-لابا، ۱۳۸۸: ۱۴) (نزدیک به نام پارس در استوانه نونئید؛ par-su: Kent, 1946: 210) و «pār-sip» (علی‌یاری، ۱۳۹۴:

۱۰۳) حک شده است. به این ترتیب و برخلاف نمونه‌هایی همچون «گدار» (gadāra) یا «ارمین» (armina) (Kent, 1950: 118؛ شارپ، ۱۳۸۴: ۳۳) که در نسخ اکدی به نامی دیگر مشهورند (pa-ra-ra-) e-sa-an-naú ar- برای گدار و ú-ra-ás-tu برای ارمین) (ملبرن-لابا، ۱۳۸۸: ۱۴)، نام هویت پارسی یکی از نمونه‌هایی محسوب می‌شود که در هر سه نسخه به آوای مشابه شهرت داشته است. در تحلیل مقاله پیش رو، این نکته‌ای بنیادین است؛ زیرا نشان می‌دهد نام این جمعیت انسانی در مکتوبات منطقه به شکلی واحد آورده شده است. افزون بر آن، آوای نام پارس در نوشته هیروگلیفی تندیس داریوش نیز به صورت «pls» (شکل ۱) ثبت شده است که بر تفسیر پیشین منطبق است.

شکل ۱: نقش و نام مرد پارسی در تندیس داریوش اول (موزه ملی ایران).

کرده است، ریشه نام پارس و پارسی به «پرسئوس» (Περσεύς)، قهرمان اساطیری یونانی بازمی‌گردد. هرودوت چنین نوشته است که پیش‌تر یونانیان،

ریشه نام پارس از نگاه اسطوره‌شناسی هرودوت براساس نظری اساطیری که گویا بین یونانیان رواج داشته و هرودوت آن را در اثر خود مکتوب

با همان ذهنیت انتساب نام هر خاندان، شهر، جمعیت یا کشور به شخص نیایی مرتبط دانست.

واکاوی مؤلفه‌های پژوهش

درباره ریشه نام پارس (*Pārsa*)، نظریه‌هایی همچون هم‌ریشگی با واژه هندی قدیم «*Parśu*» مرتبط با قبیله‌ای جنگجو یا به معنی داس (Hoffmann, 1940: 142; Eilers, 1987: 49; Tavernier, 2007: 28)، هم‌ریشگی با واژه هندی قدیم «*Paraśú*» به معنی تبر جنگی و در کل، به مفهوم مردمان اهل رزم با تبر جنگی (Eilers, 1954: 357; Harmatta, 1971: 221-222; Tavernier, 2007: 28) مطرح‌اند که البته هیچ یک قطعیتی ندارند. چنانکه پیش‌تر گفته شد، از دید مقاله، درباره توضیح اساطیری ریشه نام پارس در نگرش یونانی یا دست‌کم نگاه هرودوت در اینجا، نکته مهمی وجود دارد. زمانی که هرودوت به ارائه توضیح یا توجیهی اساطیری برای ریشه نام جمعیت پارسی روی آورده، پایه کار به این صورت بوده که او از یک طرف با نام رایج پارس (در یونانی *Περσίς*) برابر با شاهد تطبیقی مؤلفه آ ۱ روبه‌رو بوده و از سوی دیگر، از وجود شخصیتی اسطوره‌ای با نام مشابه پرسس (*Πέρσης*) برابر با مؤلفه ب ۱ آگاهی داشته است. از این رو داشتن این انتظار مشابه ممکن است که وقتی او از مؤلفه دیگری (ب ۲) به نام «*کِفن*» نام برده و برای آن نیایی اساطیری به نام «*کفتوس*» (شاهد تطبیقی مؤلفه ب ۲) مطرح کرده، علتش این بوده که او با نامی مشابه در منابع مکتوب یا روایت‌های شفاهی روزگار خود روبه‌رو شده است؛ پس بر مبنای آن، آوای یونانی‌شده *کِفن* یا *کِفنس* را برگردان کرده است. برای درک بهتر، چکیده‌ای از محتوا در «جدول ۱» آورده می‌شود:

پارسیان را «*کِفن*» (*Κηφῆνες*) می‌خواندند و نزد خود و همسایگانشان، «آرتایی» (جمع آن: *Ἀρταῖοι*) خوانده می‌شدند. زمانی که پرسئوس، پسر زئوس و زنی به نام «دانائه» (*Δανάη*)، نزد شخصیت اساطیری دیگری به نام «*کفتوس*» (*Κηφεύς*)، پسر «بلوس» (*Βελοσ*)، آمد و با دخت او «آندرومدئه‌آ» (*Ἀνδρομέδα*) پیوند زناشویی بست، پسری از آنها زاده شد که «پرسس» (*Πέρσης*) نام گرفت و این فرزند نزد *کفتوس* ماند. از این پرسس بود که پارسیان نام نوین خود را گرفتند (Herodotus, VII: 61). این اشاره هرودوت به طور واضح، از جهان‌بینی کهن و نگاهی کلاسیک به ریشه نام‌های جمعیتی (نهادن نام نیایی بنیان‌گذار بر هر شهر یا کشور یا جمعیت) برخاسته بوده است؛ اما در دل خود نکته‌ای دارد که از دید مقاله حاضر بسیار مهم است. می‌دانیم چنین اقتباس‌پنداری‌هایی در نمونه‌های دیگری همچون نامیده‌شدن هویت مردمان سرزمینی به نام «ایناخیا» (*Ἰναχία*) به «آرگس» (*Ἄργος*) یا «آرگیا» (*Ἀργεῖα*) و بر مبنای روی کار آمدن یکی از شهروندان نخستینشان به همین نام نیز وصف شده است (Eusebius, *Chronicle*: 178). این مسئله به‌خوبی نشان می‌دهد این نوع نگرش توجیهی، نزد نویسندگان و ذهنیت برخی فرهنگ‌ها رواج چشمگیری داشته است. حتی در مثالی که از نظر تاریخی ملموس و درخور پیگیری است، می‌بینیم داریوش و دودمان او، هویت خویشاوندی خود را به فرد اولیه خاصی، با نام هخامنش، نسبت می‌دهند. در یکی از جملات آغازین کتیبه بیستون، به این مسئله به طور ویژه‌ای تأکید شده است: «از آن جهت ما (او و پیشینیان او) «هخامنشی» نامیده می‌شویم...» (Kent, 1950: 118؛ شارپ: ۱۳۸۴: ۳۳) که مفهوم آن را باید

شکل ۲، جدول ۱: اطلاعات برآمده از محتوای متون پارسی و آشوری و نوشته‌های هرودوت درباره نام جمعیت

پارسی.

نام جمعیت در کتیبه‌های پارسی	نام جمعیت در کتیبه‌های آشوری	نام جمعیت در گزارش هرودوت و توضیح او	نام معادل در اساطیر که هرودوت ریشه نام جمعیت را به آن نسبت داده است (شاهد تطبیقی)
پارس <i>Pārsa</i> (شاهد تطبیقی مؤلفه آ ۱)	پرسوا، پرسواش، و پرسومش <i>Pār-su-a</i> <i>Par-su-áš</i> <i>Par-su-ma-áš</i> (مؤلفه آ ۱)	نام پارس و پارسیان پس از تغییر هویت برمبنای اسطوره هرودوت پرسیس؛ <i>Πέρσις</i> پرسای؛ <i>Πέρσαι</i> (مؤلفه ب ۱)	پرسه و پرسئوس <i>Πέρσης</i> <i>Περσεύς</i> (شاهد تطبیقی مؤلفه ب ۱)
در دست نیست (هرودت (VII/61): پیش‌تر به خود «آرتائی» می‌گفتند (جمع آن: <i>Ἀρταῖοι</i>)؛ بنابراین به احتمال شاهد تطبیقی برای آن وجود نداشته است.	مجهول مطالعه شده در این مقاله (مؤلفه آ ۲) = ؟	کفن (کفنس)، نام پارسیان برپایه اسطوره <i>Κηφῆνες</i> (مؤلفه ب ۲)	کفتوس <i>Κηφεύς</i> (شاهد تطبیقی مؤلفه ب ۲)

یونانی شده آوای آن نام را بنویسند و سپس به نظرپردازی مرتبط با این نام دوم دست بزنند. هرودوت در گزارش اسطوره‌ای خود، از وقوع مهاجرتی جهت تعریف آن در حکم دلیلی برای انجام این تحول هویتی سخنی نرانده است؛ بنابراین از منظر محتوای منبع مکتوب، مؤلفه مهاجرت جغرافیایی برای اهالی پرسوا، نیاکان پارسیان تأیید نمی‌شود. بر این اساس در این مطالعه، بر مبنای همان حدود جغرافیایی ذکر شده برای پرسوا، غرب فلات، اطلاعات مندرج در کتیبه‌های آشوری را بررسی و تحلیل کردیم تا مشخص شود: نخست اینکه آیا در همان مختصات، نامی مشابه و مرتبط با آنچه هرودوت صورت یونانی شده آن را مطرح کرده است (کفن) یافت می‌شود و دوم اینکه اگر نمونه یا

از منظر علمی، واضح است انتساب صورت گرفته از سوی هرودوت، شرایط لازم را برای پیگیری و پذیرش ندارد و او فقط برمبنای وجود شباهت آوایی میان نام یک جمعیت از جغرافیایی متفاوت با یک شخصیت اساطیری و متعلق به جغرافیایی دیگر، به نظرپردازی دست زده است؛ اما در اینجا، مسئله مهم مؤلفه‌هایی است که از آنها یاد شد. به طور مسلم، این نویسنده یونانی‌زبان هم از محتوای نوشته‌های مرتبط با نام پارسیان در روزگار خود مطلع بوده و هم از داستان پرسئوس آگاهی داشته است؛ از این رو موفق شده است نظر خود را مطرح کند. بنابر این نگرش، او در راستای طرح نام کهن‌تر برای جمعیت پارسی، باید از محتوای مکتوب یا روایی همان نام ممکن کهن‌تر نیز باخبر بوده باشد تا در مرحله نخست، صورت

نمونه‌هایی یافت شد، آیا با اسناد مرتبط دوران پس از ذکر نخستین اشاره به هویت پرسوا هم‌پوشانی دارد و در نتیجه، رد همسانی و رابطه نیا و نواده میان آن دو وجود دارد یا خیر؟

تحلیل محتوای منابع مکتوب آشوری

چنانکه مشهور است و در این مقاله نیز به آن اشاره و ارجاع شد، شلمانسر سوم در لشگرکشی به حدود منطقه «نمری» (*Namri*)، برای نخستین بار با نیاکان پارسیان، با نام اهالی سرزمین پرسوا روبه‌رو شد. او از آنها در ستون دوم از ستون‌نشته خود معروف به ابلیسک سیاه و در مجاورت سرزمین‌های غربی و شمال غربی فلات همچون نمری، آرزوی‌یش، خرخر و ماد نام برده است. از این رو لازم است به محتوای کتیبه‌هایی پیش از این تاریخ، رجوع کرد و متناسب با جغرافیای پرسوا، جایگاهی مشابه یا دست‌کم با لحاظ کردن احتمال مهاجرت کهن‌تر ممکن، مختصاتی نه‌چندان دور از محدوده پرسوا، آشور نو و جهان یونانی‌زبانان آسیای کوچک را ارزیابی کرد؛ سپس دریافت آیا مشاهده هویتی سیاسی یا جمعیتی با نامی مشابه صورت یونانی‌شده «کفن» در نوشته هرودوت، در متون نوآشوری ممکن است تا این‌گونه و بر مبنای مؤلفه معلوم «آ ۲»، درباره صورت مجهول «ب ۲» گمانه‌زنی د؟

پیش از این مسئله، نیاز به درک یک مسئله است و آن، اشاره هرودوت به خطاب‌شدن صرفی نیاکان پارسیان به کفن از سوی یونانیان است؛ چنانکه پیش‌تر بیان شد، هرودوت نوشته است پارسیان و همسایگان آنها از این نام استفاده نمی‌کردند و بر مبنای آوایی که هرودوت به کار برده است، پارسیان نزد خویش و همچنین مردمان مجاورشان، «آرتائی» خوانده می‌شدند. بنابراین در اینجا نیاز به درک این

مسئله است که آیا این اصطلاح جغرافیایی فرضی و به‌کاررفته در متون آشوری، شکلی از آن واژه رایج نزد مردمان مجاور بوده است (گروهی که در این زمینه، اصطلاحی جغرافیایی نزدیک به کفن یونانیان را استفاده نکرده‌اند) یا برعکس، باید اصل واژه به‌کار رفته در این متون را خاستگاه واژه کفن در سده‌های بعدی شناخت. از دید این مقاله، در منابع مکتوب دست‌کم دو مدرک مهم وجود دارد که نشان می‌دهند برخی از نام‌های جغرافیایی در آثار یونانی، در جغرافیاشناسی میان‌رودانی ریشه دارند: یکی نام هرات است که براساس قیاس قرائت واژه‌ها این استنتاج به دست می‌آید که نوشته‌های یونانی، نه آن آوای پارسی قدیم آن (هرئویو) (*haraiva*) (Kent, 1950: 118؛ شارپ: ۱۳۸۴: ۳۳) بلکه صورت اکدی به‌کاررفته برای آن در نسخه بابلی نو (*KUR.a-ri-e*) (*mu*) از کتیبه بیستون (ملبرن-لابا، ۱۳۸۸: ۱۴) را به یونانی (*Herodotus, III: 93, VII: (Αρια; Αριο)*) (Herodotus, III: 93, VII: 10: 66.1 برگردانده‌اند. دوم، منطقه «گدار» واقع در شرق امپراتوری هخامنشی است. در نسخه اکدی کتیبه بیستون، نام این سرزمین به صورت *KUR.pa-ar-ú-pa-ra-e-sa-an-na* (ملبرن-لابا، ۱۳۸۸: ۱۴) آمده است که ریشه آن را ایرانی دانسته‌اند (Eggermont, 1975: 176). هسته بنیادین این واژه هرچه باشد، در جغرافیاشناسی یونانی و متون آن، این اصطلاح به صورت «پروپامیسادای» (*Παροπαμισάδαι*) رواج یافت که نشان می‌دهد میان اصطلاحات جغرافیایی رایج اکدی و میان‌رودانی هزاره نخست پیش از میلاد و آوای یونانی‌شده آن مقوله، ارتباط الگو و پیرو برقرار بوده است. از این رو این پیش‌بینی نیز ممکن است که واژه به‌کاررفته از سوی هرودوت برای نام کهن‌تر پارسیان (کفن) هم امکان برخورداری از ثبت در کتیبه‌ای میان‌رودانی و

به شرق نرفت و اندکی به غرب شهر آمد و در آن سوی ساحل دجله، رو به سوی پایین (جنوب)، به سرزمینی با نام «ک/قیپانی» (Kipani; KUR.qi-pa-*ni* رسید و در شهری به نام «هوزیرین» (Huzirina) یا «خوزیرین» (Huzirina; URU.hu-zi-ri-na) از حاکمان آن باج گرفت (Luckenbill, 1926: 127; Grayson, 1991: 219). با توجه به مسیر حرکت سپاه آشوری، در راستای رود دجله رو به جنوب، و نام شهری که در آن باج گرفته شد، مشخص می‌شود منطقه این سکونتگاه با موقعیت و نام روستای کنونی «خضرانیه»، با مختصات $35^{\circ}36'39''$ شمالی و $43^{\circ}14'26''$ شرقی، واقع در سوی خاوری شرقا در استان صلاح‌الدین عراق هم‌خوانی دارد (شکل ۳).

به‌ویژه آشوری را داشته باشد. با واریسی دو مؤلفه یادشده (مختصات جغرافیایی درخور توجیه برای مبحث مدنظر در کتیبه نوآشوری و با زمانی قدیمی‌تر از سلطنت شلمانسر سوم)، در کتیبه پدر شلمانسر مذکور، نویسندگان با نمونه‌ای برخورد کردند که دارای مشخصات مناسبی است برای معرفی خاستگاه نام کفن از سوی هرودوت است. در گزارشی از «آشورنصیرپال (آشورنصیرپال دوم)» (Aššur-nāšir-*apli* پسر «توکولتی-نینورت دوم» (Tukulti-*Ninurta II*) که به لشگرکشی او در سال نخست حکومتش (۸۸۳ پ.م) مربوط است، چنین آمده است که او از تختگاه خود «کالحو» (Kalhu) در محوطه نمرود امروزی، خارج شد و از دجله گذشت، یعنی

شکل ۳: مسیر طی شده از سوی آشورنصیرپال دوم، از تختگاه خود کلحو به سوی خوزیرین.

«آشو» (Aššu) و مهم‌تر از بقیه، از شاه سرزمین پرآوازه «کوموهی» یا «کوموخو» (Kummuhi; Kummuḥu)؛ برابر با کماژن) نیز باج خود را گرفته

در ادامه، شاه آشور نوشته است در مدت اقامت خود در شهر خوزیرین، از سردمداران سرزمین‌های «سلا» (Salla) یا «آزلو» (Azallu)، «آش» (Ašša) یا

است؛ سپس شهر را به سمت غرب و سواحل رود فرات ترک کرده است (Luckenbill, 1926: 167; Grayson, 1991: 219).

بر مبنای دلایل ارائه‌شده، چنانکه کیپانی را برابر کین قرار دهیم و به در حکم نیای هویتی نیایی برای اهالی پرسوا در نظر بگیریم، ذکر چند نکته برای تحلیل مسئله ضروری است: نخست، از منظر گاه‌نگاری، نام این سرزمین با روزگار شلمانسر سوم به بعد که نام پرسوا در کتیبه‌ها ذکر شده است، هم‌پوشانی ندارد؛ دوم اینکه تفاوت جایگاه قرارگیری سرزمین کیپانی، در جنوب موصل، با حدود جغرافیایی پرسوا، در غرب فلات ایران، نزدیک به چهارصد کیلومتر مسافت است؛ اما نباید اصلی را فراموش کرد و آن اینکه امر مهاجرت همیشه برای هر جمعیت فرض‌کردنی است و به همان دلیل که نمی‌دانیم چرا جمعیت پرسوا به یک‌باره در نیمه دوم سده نهم پیش از میلاد، در حدود غربی فلات ایران و در نتیجه در سوی شرقی مرزهای قلمرو آشور مستقر شده‌اند (مهاجرتی از نقطه اولیه نامشخص)؛ پس به همان علت هم می‌توان گفت مطلع نیستیم چرا اهالی کیپانی تنها در دوره آشورنصیرپال دوم، پدر شلمانسر سوم، در این منطقه حضور دارند و چرا پیش‌تر از این تاریخ، از حضور آنها در منطقه یادشده ذکری نیست. اما بیان این ادعا ممکن است به همان علت، فشار حملات آشور در دوره سارگن دوم، که مردمان پرسوا از غرب فلات به زاگرس جنوبی مهاجرت کردند و نام و هویت سیاسی جمعیتی خود را منتقل کردند (Boehmer, 1965: 193-197)، به همان علت، آزار حکومت آشورنصیرپال دوم، نیز می‌توان پنداشت مردمان کیپانی (ک/قیانو) از محل موقت خود، حدود شهر خوزیرینه، به مناطق شرقی‌تر، حدود بعدی پرسوا، جابه‌جا شده‌اند؛ پس به همین علت است که

در کتیبه‌های پس از روزگار این شاه آشوری نیز از شهر خوزیرین نام برده شده است؛ اما به وجود قلمرویی به نام کیپانی، اشاره‌ای دیده نمی‌شود و همین نکته اساسی تحلیل در این مقاله است. به عبارت دیگر پس از دوران سلطنت آشورنصیرپال دوم، گویا حدود هوزیرین، دیگر محل استقرار اهالی جمعیت کیپانی نیست و از این رو در اسناد آشوری بعدی، نامی از آن به چشم نمی‌خورد و با ظهور پرسوا در مختصات شرقی‌تر روبه‌رو می‌شویم. درباره اینکه پیش‌تر موقعیت خاستگاه احتمالی این مردمان کجا بوده است، مانند مسئله پرسوا و دیگر جمعیت های ایرانی، امکان نظریه‌پردازی وجود ندارد؛ اما در نظر گرفتن یک خاستگاه کهن شرقی برای آنها ممکن است.

شایان ذکر است که می‌دانیم در کتیبه «E2.1.2.8» از ریموش (*Rimuš*)، از سرزمینی به نام «کوپین» (*ku-pi-in^{ki}*) یا «گوپین» (*gu-pi-in^{ki}*) نام برده شده است که به احتمال در غرب حدود سرزمین «ملوخ» (*me-luḫ-ha^{ki}*)، منطبق بر دره سند، و شرق ایلام واقع بوده است (Frayne, 1993: 58). استاین کلر آن را برابر با حدود بلوچستان پاکستان دانسته است (Steinkeller, 1987: 256-257; Steinkeller, 2018: 184)؛ اما با توجه به محتوای متن یادشده، این احتمال وجود دارد که در جایگاه هویتی جمعیتی یا یک قلمرو، میان ملوخ و انشان بوده باشد و از این رو، حدود آن غربی‌تر و واقع در استان سیستان و بلوچستان و حتی کرمان فرض شود. از آنجا که در گزارش‌های جغرافیایی میان‌رودانی هزاره دوم و یکم پیش از میلاد و همچنین در متون پارسی هخامنشی و یونانی در هزاره یکم پیش از میلاد، به وجود سرزمینی به نام یا آوایی نزدیک به کوپین یا گوپین در حدود شرقی یادشده هیچ اشاره‌ای دیده نمی‌شود،

رو بهترین راه مطالعه، همان روش ارزیابی مؤلفه‌های جغرافیایی، زمانی، آوایی و توصیفی مرتبط با ماده‌های مطالعاتی و بررسی میزان هم‌خوانی‌های دو سوی مسئله، روایت اساطیری و داده تاریخی یا باستان‌شناختی، است. راهی که در حوزه‌های مختلف باستان‌شناسی و تاریخ‌پژوهشی جهان رواج دارد.

نتیجه

بر مبنای تحلیل داده‌های جغرافیایی متون آشوری و همچنین ریشه‌های اساطیری ارائه‌شده برای نام‌های جمعیتی در نوشته هرودوت، قیاسی یک مجهولی میان چهار مؤلفه مطرح‌شده در مقاله صورت گرفت. در ادامه و در متون آشوری، به دنبال هویتی جمعیتی در مختصات مرتبط با همسایگان آشور جست‌وجو شد. با این هدف که مشاهده شود آیا از منظر آوایی و جغرافیایی و زمانی، می‌توان نمونه‌ای مناسب برای یافتن شکل اصلی نام نیایی اهالی پرسوا پیش از روزگار شلمانسر سوم یافت. در این راستا برای دوران آشورنصیرپال دوم، پدر شلمانسر، گزینه «سرزمین کیپانی» دیده شد که از هر سه منظر، برای معرفی معادل تاریخی نیای جمعیت پرسوا در روایت اساطیری هرودوت و مسئله کفن‌ها و پارسیان در آن متناسب است. همچنین ممکن است میان سرزمین «کوبانیوه»، مرتبط با اوایل هزاره دوم پیش از میلاد در همان منطقه و «کیپانی»، رابطه‌ی نا- نواده فرض کرد و این‌گونه سابقه حضور جمعیت بحث‌شده، اهالی کیپانی در مقام نیاکان اهالی پرسوا پیش از مهاجرت به نواحی شرقی‌تر، را مطرح کرد.

پی‌نوشت

۱. مفهوم هویت در این مقاله، «هویت جمعی» است که با رویه‌هایی مرتبط است که بر پایه آنها، جمعیت‌ها در

ممکن است میان این مسئله و حضور جمعیت کیپانی در حدود خوزیرین ارتباطی فرض کرد.

به‌واسطه نبود واسطه‌های زمانی مستند در فاصله زمانی مابین دو سند، اینکه چه زمانی این اتفاق افتاده است چندان بسط‌دادنی نیست؛ اما با توجه به نبود اشاره به نام این سرزمین شرقی در منابع مکتوب هزاره دوم میان‌رودان و در برابر، مشاهده سه نام جغرافیایی مشابه با اسامی موجود در نوشته آشورنصیرپال دوم در کتیبه‌ای از «ایدین-سین» (i-ti-(n)-sin)، اوایل هزاره دوم پیش از میلاد، به صورت «خاپریزنی» (ḫa-a[p]-ri-za-ni^{ki}), «شولوته» (šu-lu-^{te}ki) و «کوبانیوه» (ku-ba-an-ni-we^{ki}) (Shaffer, 2003: 8, 9) این امکان وجود دارد که میان این سه منطقه و سرزمین‌های خوزیرین، سل و کیپانی ارتباطی برقرار کرد؛ البته این در سطح یک فرض است و برای مطالعه‌ای جداگانه مناسب است؛ به ویژه اینکه در متون آشوری پیش از آشورنصیرپال دوم، از شهر خوزیرین نام برده شده است (Luckenbill, 1926: 112, 132)؛ اما از نام سرزمین کیپانی همراه آن ذکری دیده نمی‌شود. از این رو پژوهش کنونی، بدون تأکید بر واکاوی ریشه‌های کهن‌تر ممکن و فرضی برای مردمان سرزمین کیپانی، بیان می‌کند بر مبنای مستندها و تحلیل‌های ارائه‌شده، برقراری مفهوم تاریخی میان «داستان اساطیری هرودوت» و «محتوای متون آشوری مرتبط با هزاره یکم پیش از میلاد»، امکان‌پذیر است.

در پایان، گفتنی است نام کیپانی «صورت تحریف شده» از اصل واژه در کتیبه آشوری است و از این رو، هرگونه تلاش برای ریشه‌شناسی ماده واژه آن از راه زبان‌شناختی، جز طرح مفروضاتی غیر جدی و مبتنی بر سلیقه‌های نظردهنده (مشابه مسئله اخی‌یوا؛ بنگرید به بخش روش پژوهش) ره به جایی نخواهد برد؛ زیرا صورت بومی واژه در دست نیست. از این

۳. زرین‌کوب، روزبه و عیلزاده، کیومرث. (۱۳۹۶). «مکانیابی پرسوا، پرسواش، پرسماش و پرسومش: یک تجدیدنظر»، پژوهش‌های علوم تاریخی، دوره ۹، ش ۱، ص ۳۹ تا ۵۸.

۴. سعیدیان، سعدی. (۱۳۹۷). «جغرافیای تاریخی زاگرس مرکزی در دوره آشور نو: نمری، خمین، کرل، پرسوا و البریه»، پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ش ۱۹، ص ۱۰۵ تا ۱۲۵.

۵. شارپ، رلف نارمن. (۱۳۸۴). فرمان‌های شاهنشاهان هخامنشی، چ ۲، تهران: پازینه.

۶. عطایی، محمدتقی. (۱۳۹۸). «نظریه‌ای بر شکل‌گیری شاهنشاهی هخامنشی، از پرسوا به پارسه»، در مجموعه مقالات عصر آهن در غرب ایران و مناطق همجوار، سنج: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری اداره کل استان کردستان، ص ۵۲۱ تا ۵۹۳.

۷. علی‌یاری بابلقانی، سلمان. (۱۳۹۴). تحریر ایلامی کتیبه داریوش بزرگ در بیستون، تهران: مرکز.

۸. فرای، ریچارد نلسون. (۱۳۷۳). میراث باستانی ایران، ترجمه مسعود رجب‌نیا، چ ۴، تهران: علمی و فرهنگی.

۹. کاویانی‌پور، حمید، (۱۳۹۴)، «بررسی مفهوم قلمرو و اهمیت مرز و مرزداری در دوران ماد و هخامنشی»، جستارهای تاریخی، دوره ۶، ش ۲، ص ۶۸ تا ۷۳.

۱۰. ملازاده، کاظم. (۱۳۹۱). «پارشوا، پرسوا، پرسواش، پرسومش و ارتباط آن با پارسی‌ها و مهاجرت آنان به داخل سرزمین ایران»، پژوهش‌های علوم تاریخی، دوره ۴، ش ۲: ص ۱۰۷ تا ۱۲۳.

۱۱. ملبرن-لابا، فلورانس. (۱۳۸۸). سنگ‌نبشته داریوش بزرگ در بیستون (رونوشت اکدی - بابلی)، ترجمه داریوش اکبرزاده، تهران: پازینه.

روابط اجتماعی خود از جمعیت‌های دیگر تمایز پیدا می‌کنند. در این مجموعه از شیوه‌ها میان جمعیت‌ها به صورت سامانه‌مند، نسبت‌هایی از شباهت و تفاوت جاری است و گرایش‌های ذهنی و احساسات و طرز تفکر نزدیک، گونه‌ای از احساس تعهد و تکلیف را میان افراد آن جمعیت ایجاد می‌کند. هرچه این نوع از هویت در سطح جمعیت نیرومندتر باشد، نتایج آن پررنگ‌تر خواهد بود (بنگرید به ولدی، آمنه (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شبکه‌های مجازی، اینستاگرام، بر مؤلفه‌های هویت جمعی (قومی، ملی و فراملی) و شهروند حرفه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه). بر این پایه، هویت جمعی و قومی اهالی پرسواش، ماهیتی مستقل از همسایگان خود را چه در غرب فلات و چه در منطقه زاگرس جنوبی باعث شده بود و همین امر، شناخت روشن و متمایز شاهان آشور از آنها را موجب شد.

۲. ایمانپور، ۱۳۸۲؛ ایمانپور و علی‌زاده ۱۳۹۱؛ کاویانی‌پور، ۱۳۹۴؛ زرین‌کوب و عیلزاده، ۱۳۹۶؛ عطایی، ۱۳۹۸؛ Levine, 1969; Herzfeld, 1934; 1941; 1968; Hansman, Windhufuhr, 1974; 1974; 1977; Waters, Miroshendji, 1985; 1974; 1975; 1985; Young, Lanfranchi, 1995; Sumner, 1994; 1999; Fuchs, 2003-5; Parpola & Porter, 2001; 1988; Henkelman, 2003; 2008; Basello, 2005; Imanpour, 2008 و Alizadeh 2020 و غیره.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

۱. ایمانپور، محمدتقی. (۱۳۸۲). «مکان جغرافیایی پرسوا، پرسواش و پرسومش»، مطالعات تاریخی، ش ۱ و ۲، ص ۲۹ تا ۵۰.

۲. دیاکونوف، ایگور میخائیلوویچ. (۱۳۸۶). تاریخ ماد، ترجمه کریم کشاورز، چ ۸، تهران: علمی و فرهنگی.

version attalus organization.

<http://www.attalus.org/translate/eusebius1.html#177>.

28. Finkelberg, M. (1988). "From Ahhiyawa to Ἀχαιοί". *Glotta*. No. 66: pp. 127-134.

29. Forrer, E. O. (1921). *Die Provinzeinteilung des Assyrischen Reiches*. Leipzig: J. C. Hinrichs.

30. Frame, G., (2021). *Royal Incriptions of Sargon II, King of Assyria (721-705 BC), The Royal Incriptions of the Neo-Assyrian Periods*, Vol. 2, Pennsylvania: Eisenbrauns.

31. Frayne, D. (1993). *RIME 2 / Sargonic and Gutian Periods*. Toronto: University of Toronto Press.

32. Fuchs, A. (2003-2005). "Parsua(š)". in *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*. Vol. X. Berlin: Walter De Gruyter. pp. 340-342.

33. Gershevitch, I. (1987). "The Median and Achaemenian Periods". In *The Cambridge History of Iran*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 82-86.

34. Grayson, K. A. (1991). "The Royal Inscription of Mesopotamia". *Assyrian Periods*. Vol. 2. Toronto: University of Toronto Press.

35. Grayson, K. A. (1996). *RIMA 3/ Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC, II (858-745 BC)*. Toronto: University of Toronto Press.

36. Grayson, K. A. & Novotny, J. (2014). "Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period". in *The Royal Inscription of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC)*. Vol. 3/2. Winona Lake: Eisenbrauns.

37. Hansman, J. (1972) "Elamites, Achaemenians and Anshan". *Iran*. Vol. 10: pp. 101-125.

38. Hansman, J. (1975). "An Achaemenian stronghold", in *Hommages et Opera Minora*. Vol. III. Leiden: Brill.

39. Hansman, J. (1985). "Anshan in the Median and Achaemenian periods", in *The Cambridge History of Iran*. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 25-35.

40. Harmatta, J. (1971). "The literary patterns of the Babylonian edict of Cyrus". *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*. Vol., 19, No. 3/4: pp. 217-231.

41. Hawkins, J. A. (2022). *Oxford Classical Dictionary*. <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.00>

ب. منابع لاتین

12. Basello, G. B. (2005). "Pre-Achaemenid Persians: An Elamite Point of View". *Erste Italienisch-Österreichisches Iranistisches Symposium, Cagli, September*. pp. 17-19.

13. Beekes, R. (2009). *Etymological Dictionary of Gree*. Leiden: Brill.

14. Boehmer, R. M. (1965). "Zur Lage von Parsua im 9 Jahrhundert vor Christus". *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, No. 5: pp. 187-188.

15. Breasted, J. H. (1906). *Ancient Records of Egypt; Historical Document from Earliest Times to Persian Conquest*. Vol. II. Chicago: The University of Chicago press. 18.

16. *Encyclopedia Britannica*. (2008 November 13). "Achaean". <https://www.britannica.com/topic/Achaean-people>.

17. *Encyclopedia Britannica*. (2020 January 2). "Ahhiyawā". <https://www.britannica.com/place/Ahhiyawa>.

18. Bryce, T. R. (1977). "Ahhiyawa and Troy: A mistaken Identity?". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*. Vol. 26, No. 1: pp. 24-32.

19. Bryce, T. R. (2006). *The Trojans and their neighbours*. London: Routledge.

20. Cameron, G. G. (1935). *The History of Early Iran*. Chicago: University of Chicago press.

21. Dandamaev, M. A. (1992). *Iranians in Achaemenid Babylonia*. Santa Ana: Mazda Publishers Inc.

22. Diakonoff, I. M. & Kashkai S. M. (1981). "Geographical Names According to Urartian Texts, Repertoire Geographique des Textes Cuneiformes IX" in *Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients*. Wiesbaden: Ludwig Reichert Verlag.

23. Eggermont, P. H. L. (1975). *Alexander's Campaigns in Sind and Baluchistan and the Siege of the Brahmin Town of Harmatelia*. Leuven: Peeters Publishers.

24. Eilers, W. (1954). "Der Name Demawend". *ArOr*. No. 22: pp. 267-374.

25. Eilers, W. (1987). "Iranische Ortsnamenstudien". *SOAW*. No. 465.

26. *Encyclopaedia Iranica*. (2021). "FĀRS i. Geography".

<https://iranicaonline.org/articles/fars-i>.

27. Eusebius, C. (2021). *English translation*

Inscription of Essarhaddon, King of Assyria (680-669 BC). Winona Lake: Eisenbrauns.

57. Levine, L. D. (1969). *Contributions to the Historical Geography of the Zagros in the Neo-Assyrian Period*. Michigan. Ph.D Thesis (Unpublished).

58. Levine, L. D. (1973). "Geographical Studies in the Neo-Assyrian Zagros: I". *Iran*. Vol. 11. pp. 1-27.

59. Levine, L. D. (1974). "Geographical Studies in the Neo-Assyrian Zagros-II". *Iran*. Vol. 12: pp. 99-124.

60. Levine, L. D. (1977). "Sargon's Eighth Campaign". *Mountains and lowlands: Essays in archaeology of greater Mesopotamia*. Malibu. pp. 135-151.

61. Li, Xueqin. (2002). "The Xia-Shang-Zhou Chronology Project: Methodology and Results". *Journal of East Asian Archaeology*. Vol. 4: pp. 321-333.

62. Liu, Ci-Yuan. (2002). "Astronomy in the Xia-Shang-Zhou Chronology Project". *Journal of Astronomical History and Heritage*. Vol. 5, No. 1: 1-8.

63. Liu, Li & Hong Xu. (2015). "Rethinking Erlitou: Legend, History and Chinese". *Archaeology*. Vol. 81, No. 314: 886-901.

64. Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol.1, Chicago: University of Chicago press.

65. Luckenbill, D. D. (1927). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol. 2, Chicago: University of Chicago press.

66. Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. Chicago: University of Chicago press.

67. Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*. Chicago: University of Chicago press.

68. Medvedskaya, I. N. (1999). "Media and its Neighbours I: The Localization of Ellipi". *Iranica Antiqua*. Vol. XXXIV: pp. 53-70.

69. Minorsky, V. (1957). "Mongol place-names in Mukri Kurdistan". *BSOAS*. No. 19: pp. 77-81.

70. Miroshedji, P. de. (1985). "La fin du royaume d'Anšan et de Suse et la naissance de l'Empire perse". *ZA*. Vol. 75, No. 2: pp. 265-306.

71. Nivison, D. (2002), "The Xia-Shang-Zhou Chronology Project: Two Approaches to Dating". *Journal of East Asian Archaeology*. Vol. 4: pp. 359-366.

72. Potts, D. T. (2004). *The Archaeology of Elam; Formation and Transformation of an*

01/acrefore-9780199381135-e-222.

42. Henkelman, W. F. M. (2003). "Persians, Medes and Elamites: acculturation in the NeoElamite period", In: G. Lanfranchi, et al. (eds.), *Continuity of Empire (?): Assyria, Media, Persia* (History of the Ancient Near East / Monographs series 5), Padova: pp. 181-231, pls. pp. 9-15.

43. Henkelman, W. F. M. (2008). *The other gods who are: studies in Elamite-Iranian acculturation based on the Persepolis Fortification texts*. Amsterdam: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.

44. Henkelman, W. F. M. (2011). "Cyrus the Persian and Darius the Elamite: a Case of Mistaken Identity", in *Herodot und das Persische Weltreich. Herodotus and the Persian Empire*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. pp. 577-634.

45. Herodotus. (1920). *The Histories*. Translation By A. D. Godley. Cambridge (USA): Harvard University Press.

46. Herzfeld, E. M. (1935). *Archaeological History of Iran*. London: Oxford university Press.

47. Herzfeld, E. M. (1941). *Iran in the Ancient East*. London: Oxford university Press.

48. Herzfeld, E. M. (1968). *The Persian Empire: Studies in geography and ethnography of the ancient Near East*. Wiesbaden: Steiner Verlag.

49. Hoffmann, K. (1940). "Vedische Namen". *Wörter und Sachen*. No. 21: pp. 139-161.

50. Kent, R. G. (1946). "The Oldest Old Persian". *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 66, No. 3: pp. 206-212.

51. Kent, R. G. (1950). *Old Persian, Grammar, Texts, lexicon*, New Haven. Connecticut: American Oriental Society.

52. König, F. W. (1938). "Bīt-Bunak(k)u/i". *RIA*. Vol. II: p. 38.

53. König, W. F. (1955, 1957). *Handbuch der chaldischen Inschriften. (=Archiv der Orientforschung, Beiheft 8, Teil 1)*. Selbstverlag: Graz.

54. Lanfranchi, G. B. (1995). "Assyrian Geography and Neo-Assyrian Letters: The Location of Hubuskia Again". In *Neo-Assyrian Geography*. Rome: Roma. pp. 127- 137.

55. Lee, Yun Kuen. (2002). "Building the chronology of early Chinese history". *Asian Perspectives*. Vol. 41, No. 1: pp. 15-42.

56. Leichty, E. (2011). "Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period". *The Royal*

Cambyses”, in *The Cambridge Ancient History*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 139-164.

87. Zadok, R. (1976). “On the connections between Iran and Babylonia in the sixth century BC”. *Iran*. Vol. 14: pp. 61-78.

88. Zadok, R. (2002). *The Ethno-linguistic Character of Northwestern Iran and Kurdistan in the Neo-Assyrian Period*. Tel Aviv: Archaeological Center Publications.

89. Zhang, Xuelian; Qiu, Shihua; Cai, Lianzhen; Bo, Guancheng; Wang, Jinxia; Zhong, Jian (2014). “Establishing and refining the archaeological chronologies of Xinzhai, Erlitou and Erligang cultures”, translated by Zhang, Xuelian; Lee, Yun Kuen, *Journal of Chinese Archaeology*. 8 (1): 197–210. Original article in *Kaogu*, (2007, 8: 74–84.

90. Zimansky, P. (1990). “Urartian Geography and Sargon's Eighth Campaign”. *JNES*. Vol. 49, No. 1: pp. 1-21.

Ancient Iranian State. Cambridge: Cambridge University Press.

73. Parpola, S. & Porter, M. (2001). *The Helsinki atlas of the Near East in the Neo-Assyrian period*. London: Casco Bay Assyriological Institute.

74. Novotny, J. & Jeffers, J. (2018). “Royal Inscription of the Neo-Assyrian Period”. *The Royal Inscription of Ashurbanipal (668-631 BC)*. Winona Lake: Eisenbrauns.

75. Reade, J. E. (1978). “Kassites and Assyrians in Iran”. *Iran*. Vol. 16: pp. 137-143.

76. Shaffer, A.; Wasserman, N. & Seidi, U. (2003). “Iddi(n)-Sin, King of Simurrum, A New Rock- Relief Inscription and a Reverential Seal”. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*. Vol. 93: pp. 1-52.

77. Salvini, M. (2008). “Corpus dei testi urartei”. in *Le iscrizioni su pietra e roccia*. Vol. I. Roma: Documenta Asiana.

78. Steinkeller, P. (1987). “The question of Marhasi: a contribution to the historical geography of Iran in the third millennium B.C.”. *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie*. Vol. 72, No. 2: pp. 237-265.

79. Steinkeller, P. (2018). The birth of Elam in history. in *The Elamite World*. London: Routledge.

80. Strabo. (1854-1857). *The geography*. London: H.G. Bohn.

81. Sumner, W. M. (1994). “Archaeological measures of cultural continuity and the arrival of the Persians in Fars”. *AchHist*. Vol. VIII: pp. 97-105.

82. Tadmor, H. & higeo Yamada. (2011). *Royal Inscription of the Neo- Assyrian Period*. Vol. 1. Winona Lake: EISENBRAUNS.

83. Tavernier, J. (2007). *Iranica in the Achaemenid Period (ca. 550-330 B.C.), lexicon of Old Iranian proper, names and loanwords, attested in non-Iranian texts*, Peeters Publishers & Department of Oriental Studies: Leuven.

84. Windfuhr, G. L. (1974). “Isoglosses: A sketch on Persians and Parthians, Kurds and Medes”, in *Hommages et Opera Minora*. Vol. 2. pp. 457-472.

85. Young, T. C. (1967). “The Iranian migration into the Zagros”. *Iran*. Vol. 5: pp. 11-34.

86. Young, T. C. (1988). “The early history of the Medes and the Persians and the Achaemenid empire to the death of